

Elm ocaqlarımızın tarixindən

AzETHİ-nin ABŞERON HEYVANDARLIQ TƏCRÜBƏ STANSİYASI

*Eyyub Bəşirov, biologiya elmləri doktoru, Rusiya Beynəlxalq
Keyfiyyət Problemləri Akademiyasının həqiqi üzvü, akademik,
Azərbaycan Heyvandarlar Assosiasiyasının sədri,*

*Nəcəf Nəcəfov, k/t elmləri namizədi,
Abşeron heyvandarlıq təcrübə stansiyasının aparıcı elmi işçisi*

Stansiyanın əsası 1952-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Gəncə filialında qoyulmuşdur. Əvvəllər Kür-Araz heyvandarlıq təcrübə stansiyası, sonradan Saatlı rayonunun Sarıcalar qəsəbəsinə köçürülmüş və 1956-cı ildən Sabirabad heyvandarlıq təcrübə Stansiyası adlanmışdır. 1971-ci ildən isə Mərdəkan qəsəbəsinə köçürülərək bu günə kimi Abşeron Heyvandarlıq Təcrübə Stansiyası kimi öz fəaliyyətini davam etdirir. Fəaliyyətdə olduğu 56 il ərzində stansiyanın alimləri Muğan-Salyan, Lənkaran-Astara, Quba-Xaçmaz, Abşeron və Mil-Qarabağ bölgələrində heyvandarlıq və yemçilik sahələrində olduqca perspektivli, böyük xalq təsərrüfatı əhəmiyyətli elmi tədqiqat işləri aparmağa nail olmuşlar. Bu illər ərzində Stansiyanın elmi əməkdaşları heyvandarlıq, yemçilik, çəmənçilik-otlaqlar şöbələrində və süni mayalama laboratoriyasında fəal çalışmışlar.

Stansiyanın gənc bioloq-alimi E.B.Bəşirov tərəfindən ilk dəfə 1954-cü ildə yaradılmış süni mayalama laboratoriyasının bazasında 1959-cu ildə Muğan Dövlət Damazlıq və süni mayalama Stansiyası təşkil edilmiş və tədqiqat işləri daha da genişləndirilmişdir. Elmi Tədqiqat Yemçilik İnstitutunun yaranması ilə əlaqədar olaraq Stansiyanın yemçilik və otlarlar şöbəsi öz ştatları ilə birlikdə yemçilik institutuna verilmişdir.

Stansiya fəaliyyətə başladığı ildən onun elmi kollektivi keçmiş İttifaqın ən qabaqcıl Elmi-Tədqiqat institutlarının alimləri ilə sıx əlaqələr yaratmış, progressiv elmi metod və texnologiyaların işlənilib-hazırlanmasına və onların heyvandarlıq təcrübəsində geniş tətbiqinə çalışmışdır. 1954-cü ildə E.B.Bəşirov elm aləmində ilk dəfə olaraq Moskvada dərin dondurulmuş, uzun müddət – 78°C-də saxlanmış buğa toxumunu stansiya gətirmişdir. Həmin toxumla Saatlı rayonu M.B.Qasımov adına kolxozda inəklərin süni mayalanması işini həyata keçirmiş və nəticədə xeyli sağlam bala almışdır.

Süni mayalamanın yeni metod və texnologiyasını işləyib hazırlamış alim dondurulmuş toxumla camışların mayalandırmasından ilk sağlam, yüksək yaşama qabiliyyətinə və məhsuldarlığa malik balalar əldə etmişdir.

Dondurulmuş elita-rekord buğa toxumunun uzaq məsafəyə, Moskvadan Azərbaycana, nəql edilməsindən və uzun illər (2-3 il) saxlandıqdan sonra E.B.Bəşirov həmin toxumlarla mayalandırılmış inəklərdən alınan balaların cinsi, məhsuldarlıq keyfiyyətlərini, doğub-törəmə qabiliyyətlərini dərinlən öyrənmiş və Azərbaycanda bu metodun geniş miqyasda tətbiq edilməsinə nail olmuşdur.

Bu sahədəki böyük elmi nailiyyəti barədə, 1962-ci ilin sentyabrında Qarşılıqlı İqtisadi Yardım Şurasının Moskvada keçirdiyi beynəlxalq elmi müşavirədə E.B.Bəşirovun etdiyi məruzəyə ən yüksək qiymət verilmiş və məruzəçi İ.İ.İvanov medalına layiq görülmüşdür.

Sonralar isə (1972-1975-ci illər) E.B.Bəşirov BMT-nin Beynəlxalq Standartlaşdırma Komitəsinin Moskva katibliyinin sifarişi, akademiklər V.K.Milovanov, L.K. Ernstin elmi məsləhətçiliyi ilə dünyada ilk dəfə kəl toxumunun standartını işləyib hazırlamış və sifarişçiyə təqdim etmişdir.

Stansiya ilk dəfə olaraq Muğan-Salyan bölgəsində «Camışçılıq», «Qaramal», «Qoyunçuluq», Lənkaran-Astara bölgəsində «Azərbaycan və Kuba zebusu», «Camışçılıq», Quba-Xaçmaz bölgələrində «Qaramal», Abşeron bölgəsində «Quşçuluq», «Südlük-maldarlıq», «Qoyunçuluq», Mil-Qarabağ bölgəsində «Qoyunçuluq» mövzuları üzrə elmi-tədqiqat işləri aparmış və həmin bölgələrdə k/t heyvanlarının bir sıra mühüm bioloji təsərrüfat xüsusiyyətlərini tədqiq etmiş, süni mayalanmanın progressiv metod və texnologiyalarını işləyib hazırlanmış, elmi əsaslarla bölgədə heyvandarlığın inkişafı və məhsuldarlığının yüksəldilməsi, yerli, qiymətli genefondların qorunub saxlanması, həmin genefondlardan damazlıqda səmərəli istifadə edilməsi sahələrində qiymətli təkliflər vermiş və təcrübədə geniş tətbiq etmişdir.

Stansiyada ilk dəfə olaraq Muğan-Salyan bölgəsində yem bitkilərinin aqrotexnikasının öyrənilməsi və təkmilləşdirilməsinə, yaşıl konveyerin yaradılmasına (professor R.U.Rzazadə, T.Ə.Əliyev, Q.H.Nəsimov, T.Səfərov, B.Qurbanov, O.K.Babayev, H.Rzayev və başqaları), inək və camışların yay düşərgə və otlaq şəraitində saxlanması, k/t heyvanlarının süni mayalandırılmasının, məsləhətdirmənin elmi əsaslarını işləyib hazırlamış və təcrübədə tətbiqinə (Bəşirov E.B., Rzayev E.Ə., Məmmədov Ə.H., Nağıyev R.Ə., Allahverdiyev İ.H.) nail olmuşlar. Bundan başqa, Muğan-Salyan bölgəsində 1957-1970-ci illərdə ətlik-yunluq, yarımsərif yunlu qoyunların otlaq şəraitində saxlanması, mümkününü öyrənilmiş və onun massivi yaradılmışdır (Nəcəfov N.A.). Lənkaran-Astara bölgəsində Azərbaycan və Kuba zebusunun genofondunun təmizliyinin qorunub saxlanması və hibridləşmədə səmərəli istifadə edilməsi, bioloji, təsərrüfat xüsusiyyətləri, kökəldilməsi, ət-süd məhsulu və süddə yağ faizinin

öyrənilməsi üzərində iş aparılmışdır. Cavanların boy inkişafı və təmizlikdə yetişdirilməsi üçün zebu fermalarının təşkilatçıları və ilk tədqiqatçıları olan (Azərbaycan zebusunda Rzayev E.Ə., Hüseynov R, Nəcəfov N.A), Kuba zebusunda isə E.B. Bəşirov (1976-1981-ci illər) böyük işlər görmüşlər, Azərbaycan şəraitində Kuba zebusunun adaptasiyası, mühüm, bioloji-təsərrüfat xüsusiyyətləri öyrənilmiş, damazlıq zavodu yaradılmış və respublikanın 16 dağ rayonlarında onların hibridləşdirilməsi öyrənilmiş və təşkil edilmişdir.

1976-1983-cü ildə Bakı Broylar və Bakı quşçuluq fabrikində yumurtalıq istiqamətində anaş toyuqların qəfəs və döşəmə şəraitində saxlanması müqayisəli şəkildə tədqiq edilmiş və qəfəs şəraitinin iqtisadi cəhətdən üstünlüyü təsdiq edilmişdir (İbrahimov Y.X.).

Akademik E.B.Bəşirovun rəhbərliyi ilə Stansiyanın və «Azərdamazlıq» Birliyinin kollektivləri tərəfindən yaradılmasına hələ 1964 və 1971-ci illərdən başlanmış tədqiqat və seleksiya işlərinin yekunu kimi iki yeni qoyun cinsi Respublika Damazlıq Şurası tərəfindən 29 iyun 2007-ci ildə təsdiq edilmişdir:

Kənd təsərrüfatı elmləri namizədi Morul Dəmirovun müəllifliyi ilə «Mil-Qarabağ» yağlı quyruqlu, yarımqaba yunlu və kənd təsərrüfatı elmləri namizədi Nəcəf Nəcəfovun müəllifliyi ilə «Abşeron» yağlı quyruqlu, yarımqaba yunlu, ətlük-yunluq-südlük cinsləri.

Stansiya 56 illik fəaliyyəti dövründə 50-dən çox elmi mövzu üzrə elmi-tədqiqat işi aparmış və alınmış nəticələr istehsalatda tətbiq edilmişdir.

Stansiyada elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasında bir nəfər biologiya elmləri doktoru, professor R.Rzazadə və 27 nəfər elmlər namizədi iştirak etmişdir. Elmi işçilərimizin 16 nəfəri həm dissertant, həm də aspirant kimi namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişlər.

Stansiyanın elmi işçisi E.B.Bəşirov isə 22 mart 2004-cü ildə Moskvada akademik V.K. Milovanov və professor İ.İ. Sokolovskayanın 100 illik yubileyləri münasibəti ilə Ümumrusiya Kənd Təsərrüfatı Akademiyasının təşkil etdiyi və Ümumittifaq Elmi Tədqiqat Heyvandarlıq İnstitutunda (VİJ) keçirilən Beynəlxalq elmi konfransda «Kənd təsərrüfatı heyvanlarının süni mayalandırılmasının metodları və texnologiyası və Azərbaycan heyvandarlığında tərəqqi» («Методы и технология искусственного осеменения и прогресс в животноводстве Азербайджана») mövzusunda elmi məruzəsi yüksək qiymətləndirildi, 353 məruzə arasında birinci yerə layiq görüldü, fəxri fərmanla təltif edildi.

Rusiya Kənd Təsərrüfatı Elmləri Akademiyasının vitse-prezidenti, Rusiya Ali Attestasiya Komissiyasının sədri, akademik Lev Konstantinoviç Ernstin təklifi ilə bu məruzəyə görə Eyyub Bəşirova biologiya elmləri doktoru elmi dərəcəsi verilməsi qərara alındı ki, bu da konfransda alqışlarla qarşılandı.

Həmin il mart ayının 23-də isə Rusiya Federasiyası Beynəlxalq Keyfiyyət Problemləri Akademiyası Eyyub Bəşirovu həmin akademiyanın həqiqi üzvü, akademiki seçdi.

Akademiyanın Rəyasət heyətinin 2004-cü il sentyabr ayının 10-da keçirilmiş geniş iclasında bu qərar yekdilliklə təsdiq edilərək alimə akademik diplomu və vəsiqəsi təqdim olundu.

Stansiyanın fəaliyyəti dövründə işləmiş elmi işçilər tərəfindən heyvandarlığın müxtəlif sahələrinə dair 10 kitab, 8 kitabça, 7 təlimat, heyvandarlıqda seleksiya nailiyyətləri haqqında 1 əsasnamə, 6 perspektiv damazlıq seleksiya planı, damazlıq işində 2 ixtira, 300-dən çox elmi əsər, 1500-dən çox elmi- kütləvi tövsiyələr və s. məqalələr çap olunmuşdur.

Stansiyanın elmi əməkdaşlarından E.B.Bəşirov və İ.H.Allahverdiyev mütəmadi olaraq xarici ölkələrdə (Hindistan, Vyetnam, İtaliya, Çili, Əlcəzair, Əfqanıstan) uzunmüddətli ezamiyyətdə olmuş, həmin ölkələrdə heyvandarlığın inkişaf etdirilməsi sahəsində kadr hazırlığının və elmi tədqiqat işlərinin təşkilinə və aparılmasına elmi-texniki rəhbərlik etmişlər. İ.H.Allahverdiyev tərəfindən Vyetnam dilində «Camışçılıq» və «Donuzçuluqda süni mayalanma» adlı kitabları çap edilmişdir. 1976-cı ildə Moskvada E.B.Bəşirovun «Животноводство Алжира» adlı kitabı çapdan çıxmışdır.

Müxtəlif illərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Heyvandarlıq İnstitutuna rəhbərlik etmiş, direktor vəzifəsində çalışmış və Abşeron Heyvandarlıq Təcrübə Stansiyasının fəaliyyətini yönəltdirmiş alimlərimiz isə bunlardır:

1. Akademik Mirzə Hüseyn oğlu Sadıqov 1952-1953-cü illər.
2. Ələsgər Yusifli 1953-1954-cü illər.
3. k.t.e.n. Eynulla Ələsgər oğlu Rzayev 1954-1955-ci illər.
4. Akademik Eyyub Balaməmməd oğlu Bəşirov 1955-1956-cı illər; 1973-1974-cü illər.
5. k.t.e.n. Əli Hikmət oğlu Məmmədov 1957-1959-cu illər
6. b.e.n. İdris Hikmət oğlu Allahverdiyev 1960-1961-ci illər; 1975-2003-cü illər.
7. k.t.e.n. Məmməd Abdullayev 1961-ci il.
8. k.t.e.n. Topçu Ələsgər oğlu Əliyev 1962-1967-ci illər.
9. k.t.e.n. Nəcəf Abbas oğlu Nəcəfov 1968-1969-cu illər.
10. k.t.e.n. Nizami Haqverdiyev 1969-1973-cü illər.
11. k.t.e.n. Fəxrəddin Musayev 2003-2008-ci illər.